

Fehér József

A Zempléni Múzsza létrehozásának irodalmi és társasági közéleti alapjai

A Zempléni Múzsza forrásvidéke a reformkori Zempléni Casino művelődési társaskör eszmeiségében keresendő. A kaszinó-mozgalmat Széchenyi István indította el 1827-ben azzal a céllal, hogy „*hazánkban is legyen egy olyan megkülönböztetett díszes gyülekezőhely, melyen főbb és előkelőbb és jobb nevelésűek, eszes, értelmes férfiak, a társasági rendnek mindenik osztályából egymással vagy barátságos beszélgetés végett találkozzanak, vagy többféle újságokat s hasznos gazdasági, tudományos, művészi hónaposírásokat olvassanak, magokat pedig üres óráikban múlathassák*”. Zemplénben, Sátoraljaújhelyben az elsők között alakult meg a kaszinó 1831 elején. Balásházy János, a neves közgazdasági író volt a fő szervezője; alapító tag volt Kazinczy Ferenc is, jegyzője 1831-ben a fiatal Kossuth. A pezsgő életet élő kaszinó 1834-ben a Sennyey-féle kúriába költözhetett át (később ez lett a Városháza, ma a sátoraljaújhelyi Kazinczy Múzeum épülete), ahol több mint 200 tagnak biztosította a gondolatcserét, a magyar nyelv ügyének szolgálatát, a művelődést, a színházi életet, a legfrissebb könyvek, újságok, folyóiratok olvasását és természetesen a szórakozást is.

A kaszinónak neves emberekből álló vezérkara és tagsága volt a megalakulás utáni években: Balásházy János, Kazinczy Ferenc, Kossuth Lajos mellett ott találjuk Lónyay Gábort, Sennyey Károlyt, Szemere Miklóst, Vass Antalt, báró Vécsey Pált, Boronkay Albertet és másokat. E kaszinónak lett a titkára Kazinczy Gábor 1841-től. Még ugyanebben az évben a vezetőség tiszteletbeli tagoknak felkérte „nagyfényű hazánkfíát” Széchenyi Istvánt, a „nagy polgárt” Wesselényi Miklóst, a „tiszteletbeli polgártársat” Kossuth Lajost, és a „nagy férfiút” Deák Ferencet. Széchenyit személyesen is fogadták 1846. július 30-án. A kaszinó gazdag könyvtárral rendelkezett, 15 féle újságot járatott (7 magyar, 7 német, 1 latin nyelvűt), bálakat, színházi előadásokat, hangversenyeket szerveztek, a bevételeket közcélokra, jótékonyásra fordították. A kaszinó vendége volt Petőfi Sándor 1847. július 10–11-én. Az elmondottak után nem szükséges bizonygatni, hogy a Zempléni Múzsza 10 évvel ezelőtti alapítását is hasonló célok vezérelték. Szellemi pezsgést, társasági-művelődési mozgalmat indítottak értelmiségi-baráti körben, mint a reformkori zempléni kaszinó.

Időben a következő példa az Erdélyi János kiadásában és szerkesztésében megjelentett *Sárospataki Füzetek* 1857–1869 között. A folyóirat egy Pesttől távoli szellemi központ kialakítását tartotta fő céljának, amelyet több mint tíz éven át színvonalasan meg is valósított. Egyház-, nevelés-, tudomány- és irodalomtörténeti tanulmányokat, értekezéseket, tárca rovatában egyháztörténeti kútfőket, forráskritikákat, könyvismertetések közölt. Tudományos és hangsúlyozottan protestáns folyóiratként határozta meg magát. Kétségtelen az, hogy a Zempléni Múzsából – felekezeti részrehajlás nélkül ugyan, de – kiérződik egyfajta kálvinista küldetésstudat (dicséretére legyen mondva). A *Sárospataki*

Füzetekből hiányzott a szépirodalom és a képzőművészet, mégis az az érzésünk, hogy az alapító főszerkesztő egyfajta etalonként tekintette, s a mostani folyóiratot a jelen idők-höz igazította.

Mint regionális (táji) szellemtörténeti előd az *Adalékok Zemplén Vármegye Történetéhez* című helytörténeti folyóirat említendő. 1895 októberétől 1928 decemberéig jelent meg kezdetben havonta, majd 1913-tól negyedévenként. Szakfolyóiratként határozta meg magát, fő céljául azt tűzte ki, hogy összegyűjti a Zemplén vármegyére vonatkozó történelmi, földrajzi és más társadalomtudományi anyagot, amelyből később átfogó, összefoglaló megyetörténetet írhatnak. Matolay Etele alispán és Dókus Gyula vármegyei főjegyző kezdeményezésére indult, Dongó Gyárfás Géza levéltáros szerkesztette. Megjelentek benne régészeti, természeti földrajzi, történeti földrajzi, településtörténeti, családtörténeti, művelődéstörténeti, nyelvészeti, irodalomtörténeti, néprajzi cikkek, tanulmányok, adatközlések, sőt szépirodalom is (költemények, novellák, folytatásos regények). A vármegyében élő értelmiségiek közül került ki szerzői gárdája, de szívesen fogadták fővárosi és más megyékből származó tudósok, kutatók írásait is. Országos hírű tudósok, mint Thaly Kálmán, Hodinka Antal, Doby Antal, Csánki Dezső, Mitrovics Gyula, Nagy Gyula, és helyi írók, Matolay Etele, Becske Bálint, Bajusz József, Zombori Gedő, Ambrózy Ágoston, Dókus Gyula írásait közölte a folyóirat. A tudományok, a művészetek minden ága, a közélet minden területe megjelent a lapban. Nemcsak a maga idejében, de azóta is az egyetlen olyan vidéki, megyei folyóirat, amely negyedszázadnál hosszabb időt élt meg magas színvonalú közleményekkel. Ma is nélkülözhetetlen a Zemplén vármegye és Új hely város múltjával foglalkozó történészeknek, valamint a társtudományok művelőinek. Van tehát követendő folyóirat-példája a *Zempléni Múzsának*; kívánjuk, hogy teljesítse az elkövetkező évtizedekben!

A *Zempléni vármegyei Kazinczy Kör* elsősorban társasági közéleti, de irodalmi példa is. Az 1902-ben alakult és 1950-ig működött közművelődési egyesület a kulturális élet legjelentősebb tényezője volt megyénkben. Megfogalmazott céljai: a magyar irodalom és művészet pártolása, ismertetése, terjesztése, a közművelődés nemzeti szellemben való előmozdítása, társas szórakozási alkalmak szervezése. Tagjai köztisztviselők, tanárok, egyházi személyiségek, orvosok, földbirtokosok, jogászok, ügyvédek, a művelt értelmiségiek és családtagjaik. Társas összejöveteleket, felolvasásokat, zenei és szavaló estélyeket, műkedvelő és hivatásos színházi előadásokat szervezett, kiállításokat rendezett. Sajat könyvtárat tartott fenn, folyóiratokat, újságokat járatott, kapcsolatokat tartott az országban működő különböző irodalmi és közművelődési társaságokkal. Irodalmi pályázatokot írtak ki, megemlékeztek a legjelentősebb irodalmi-történelmi évfordulókról. 1904-ben évkönyvet adtak ki. Szakválasztmányai: magyar irodalmi és történelmi, képzőművészeti és műipari, zenészi és színészi. 1942 és 1944 között a kör részt vett az *Új Magyar Museum* (a kassai Kazinczy Társaság tudományos, irodalmi és művészeti szemléje) szerkesztésében. A kört jogilag 1948-ban szüntették meg, gyakorlatilag 1950-ben fejezte be működését. Különös jelentősége, hogy fennállásának idején a közművelődésnek még nem voltak hivatásos munkatársai és intézményei. Ennek egységes szervezeti kereteit és elgondolását csak az 1920-as években kezdte kidolgozni a Vallás- és Közoktatási Minisztérium. A Zempléni vármegyei Kazinczy Kör ezt a hiányt töltötte be. Ma a zempléni művelődési életnek egy szeletét képviseli a mi társadalomtudományi és kulturális folyóiratunk immár 10 éve, jó színvonalon.

1 íz éves a Zempléni Múzsza

Szellemi előd a kevésbé ismert *Fáy András Társaság* (1941–1948) is, a zempléni táj irodalmi és művelődési egyesülete, amely Szerencs székhellyel működött. Alapító elnöke Farkas Andor (1878–1956) újhelyi polgármester, költő, zeneszerző volt, aki az 1930-as évektől Taktaszadán élt. 1941-ben létrehozta a Fáy András Társaságot és annak folyóiratát, a *Zempléni Fáklyát*. Az irodalmi folyóirat évente négyszer jelent meg. Fő célja a zempléni vidéken, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Szerencs, Tokaj környékén élő írók, költők, szellemi erők összefogása volt. Legjelentősebb szerzői: Gulyás József, Thaly Kálmán (utánközlések), id. Ambrózy Ágoston, Harsányi Zsolt, Mécs László, Hegyaljai Kiss Géza, Mitrovics Gyula, Novák Sándor, Kántor Mihály, Juhász Jenő. Összesen 11 száma jelent meg; a lapszámokat és a Társaság dokumentumait a pataki Református Gyűjtemények őrzi.

A legfőbb inspiráló tényező a folyóirat indításra a közelmúltból (és jelenből) a sátoraljaújhelyi székhelyű *Kazinczy Ferenc Társaság* és annak munkája, kiadványai. (Megjegyezzük, hogy az 1990-es évek első felében a Társaság is gondolt egy évnegyedes folyóirat indítására „Zempléni Szemle” címmel, de erre szerteágazó tevékenysége miatt nem került sor. A Múzsza ezt a hiányt tölti be.)

A Kazinczy Ferenc Társaság 1985 áprilisában alakult. Tevékenysége hármas célú: 1. a Kazinczy-kultusz ápolása, emlékhelyeinek gondozása; Kazinczy Ferenc életművének feltárása és ismertetése, 2. az egykori abaúji és zempléni területeken a népi hagyományok kutatása, ismertetése és ápolása; a terület irodalmi és történelmi emlékhelyeinek gondozása, 3. a közműveltség, főként a szép magyar beszéd terjesztése. Emléküléseket, előadásokat, kiállításokat rendez, pályázatokat hirdet, jutalmat tűz ki, emlékérmeket, díjakat alapít; véleményt nyilvánít, javaslatokat tesz közérdekű művelődési kérdésekben, szorgalmazza történelmi becsű tárgyak, dokumentumok gyűjtését. Évente *Széphalom* címmel évkönyvet ad ki. Ez utóbbi hatalmas vállalkozásnak a közeljövőben jelenik meg huszadik kötete. Az évkönyvek egyenként 400-600 oldalas kötetei tartalmi gazdagságukkal, tematikai változatosságukkal, közleményeik frissességével országos példát adnak: hogyan lehet vidéken szellemi műhelyt teremteni, fórumot biztosítani elsősorban a helyi értelmiségnek, tudományos kutatóknak, művészeknek. Azt gondoljuk, hogy a Kazinczy Ferenc Társaság egyéb kiadványaival, pl. Kazinczy Könyvtár sorozatával is példát adott, amelyet a *Zempléni Múzsza* igen jó színvonalon követ immár tíz éve.

(Elhangzott a „Zempléni Múzsza szellemiségének történelmi alapjai” című, a folyóirat alapításának tizedik évfordulója alkalmából rendezett szakmai konferencián, 2010. szeptember 24-én Sárospatakon, a Múzsák Templomában.)